

irodalom a XX. század elején és kapcsolatai a francia irodalommal” címen mutatott be egy kis dolgozatot. Mme Sugar jószándékú vállalkozása azonban sajnos meglehetősen gyenge színvonalon mozgott, új tudományos eredményeket nem mutatott fel. A magyar irodalom fontos kérdéseiről méltó módon és a nemzetközi tudományosság számára érdeklődést keltően így csak Sötér István értekezett.

Sötér előadás a kis és nagy irodalmak összefüggéseinek témaköréhez kapcsolódott, de már előadásának a címe, „A magyar és orosz irodalom párhuzamos jelenségei a XIX. században”, is túlmutatott a hagyományos hatás- és kapcsolat-kutató témákon. A párhuzamosok számbavétele persze nem öncélú összehasonlítás volt, hanem a kelet-európai irodalmak közös fejlődési sajátosságainak, s ezek társadalmi-történeti feltételeinek a sokoldalú elemzése. Az előadás nem is maradt meg kizárólag a magyar és az orosz irodalomnál, ezeket inkább mint a fejlődés sajátosságai szempontjából legtanulságosabbakat emelte ki, hanem bekapcsolta tárgyalásába a lengyel és a cseh irodalom nem egy párhuzamos jelenségét is. Sötér előadásában a kongresszus résztvevői képet kaptak arról, hogy milyen hasonló feladatok előtt álltak a kelet-európai irodalmak a XIX. század elején, és hogy mik voltak ennek az okai, majd mindebből kiindulva megvilágította ezen irodalmaknak a nyugati irodalmakéval eltérő olyan sajátosságait, mint a népiesség, a romantika fokozott szerepe és hosszabb időtartama stb. A társadalmi fejlődés hasonló, majd a század második felében eltérő jellegzetességeiből és irányából végül érthetővé tette miért jött létre a hasonló indulás után a magyar és orosz irodalmi fejlődés közötti igen nagy eltérés. Előadásából kibontakoztak a kelet-európai irodalmi fejlődés koncepciójának a körvonalai, s ezzel nemcsak a marxista módszer eredményes voltát dokumentálta, hanem ráirányította a figyelmet egy az egyetemes irodalomtudományban eddig alig ismert és nagyon elhanyagolt problémakörre. Ez az előadás arra is jó példa volt, hogy miként lehet a magyar irodalom problémáit az összehasonlító irodalomtörténet számára érdekessé és igen tanulságossá tenni.

A kongresszus résztvevői között az említett francia kutatóknál mellett a magyar irodalomtörténet még két külföldi művelőjével találkoztunk: Az egyikük, *G. F. Cushing*, a londoni egyetem szláv és kelet-európai intézetének magyar előadója, nem ismeretlen nálunk, *A. L. I. Sivirsky* tanárnak, az utrechti egyetem magyar előadójának munkásságáról azonban a hazai irodalomtörténetírás eddig nem szerzett tudomást. Mindez arra mutat, hogy az oly kevés külföldi magyar irodalomtörténész kutató tevékenységét sem tartjuk számon, nem fordítunk gondot tájékoztatásukra, munkájuk támogatására. Sőt mint utrechti kollégánk példája mutatja, néha még létezésükről is alig tudunk. Pedig Sivirsky pl. jelentékeny műfordítói tevékenységet fejt ki s az újabb magyar irodalom számos alkotását tolmácsolta már holland nyelven, jelenleg pedig egy német nyelvű könyve van sajtó alatt a jelenkori magyar irodalomról. Legfőbb ideje, hogy módot és formát találjunk a magyar irodalomtörténet külföldi kutatóival való kapcsolatok megteremtésére, a velük való együttműködésre, munkájuk támogatására.

Az utrechti kongresszuson részt vett magyar delegáció tagjai számos külföldi tudóssal kötöttek személyes ismeretséget, s ennek során intézetünk tevékenységéről is sikerült tájékoztatást nyújtani. A kitűnően előkészített és szervezett kongresszus mindvégig tapasztalhattuk az Association és a kongresszus vezetőinek kollegiális támogatását, illetve vendégszeretetét. Elsősorban *M. Bataillon* elnöknek, *J. Voisine* alelnöknek és *P. Smít* utrechti professzornak, a kongresszus főszervezőjének tartozunk ezért köszönettel.

K. T.

Illés László tanulmányútja a Német Demokratikus Köztársaságban

1951. május 12—október 5 közötti időben tartózkodtam a Német Demokratikus Köztársaságban. Augusztus 4-ig a Deutsche Akademie der Wissenschaften, ettől kezdve a Ministerium für Kultur vendége voltam.

Feladatom az volt, hogy tovább folytassam a megelőző évben elkezdett kutatásaimat a két világháború közötti időszakban létrejött németnyelvű magyar baloldali irodalom területén, mindenekelőtt pedig, hogy elvégezzem a weimári köztársaságban létrejött magyar proletáriródalom feltárását.

Kutatómunkát az alábbi helyeken végeztem: *Berlin*, Deutsche Staatsbibliothek, Bibliothek und Archiv des Instituts für Marxismus—Leninismus beim ZK der SED; Institut für Gesellschaftswissenschaften beim ZK der SED; Institut für Slawistik der DADW; Bibliothek der Humboldt-Universität; Bibliothek der Gewerkschaften; Johannes B. Becher Archiv der DADK.; — *Potsdam*, Deutsches Zentralarchiv; — *Drezda*, Sächsische Landesbibliothek; —

Halle, Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt; — Lipcse, Deutsche Bücherei; DADK Abteilung zur Erforschung der Sozialistischen Literatur Deutschlands; Institut für Volkskunsthochschule, Arbeitsgruppe zur Erforschung der kulturellen Traditionen der Arbeiterbewegung.

Kutatásaim során igyekeztem áttanulmányozni és a lehetőségekhez képest összegyűjteni mindazt az írásos anyagot, amely a magyar emigráns írók németországi szerepére vonatkozik. A teljes anyag feldolgozása alapján szeretném megírni a következő év végén a németországi magyar emigráns kommunista irodalomról szóló disszertációm. Tekintve, hogy közel másfélszáz sajtótermékből, kb. 14 év anyagából kellett a magyar irodalmi vonatkozásokat összegyűjtenem, hozzávéve, hogy a német könyvtárak és archívumok állományában jelentős károkat okozott a fasizmus és a háború, s ez természetesen kihat a kutatások lehetőségeire is — a rendelkezésre állott kutatási idő nem bizonyult túlzottnak. A tavalyi munka során előkerült mintegy 1000 bibliográfiai adatot több mint kétszeresére sikerült növelnem, s ez azzal a reménnyel biztat, hogy ennek az irodalomnak túlnyomó nagyobb részét most már sikerült felkutatnom. A munka során meggyőződtem arról, hogy nem elégséges csupán csak a kommunista emigrációra vonatkozó irodalmat áttekinteni, mert a külföldre szakadt magyar proletáriródalom szoros kapcsolatban állt (legalábbis kritikailag) más baloldali áramlatokkal, s lényegében ehhez az irodalomhoz tartozott hatásában a Magyarországon maradt vagy kialakult baloldali irodalom németnyelvű megjelenése is.

Igy különösen érdekes és új vonatkozásokat sikerült feltárnom a bécsi emigráció-beli és a hazai expresszionizmus és más izmusok, valamint a német avantgardista művészeti törekvések között; a proletkult elméleti felfogása és gyakorlati érvényesülésére vonatkozóan, különös tekintettel a proletkult-színház problematikájára; a húszas évek közepén kibontakozó építőművészeti és formai törekvések elméleti általánosításában tevékeny részt vállaló magyar szerzők munkásságára; a haladó polgári irodalom és a magyar emigráció kapcsolatára stb. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy világosabban kirajzolódjék az a szerep, amelyet a magyar kommunista emigráns irodalom a német nyelvterületen a szocialista tudat alakításában betöltött. Ez a hatás sokkal szélesebb volt, mint azt eddig gondoltuk. A kutatások során pl. kiderült, hogy különösen a szász és anhalti iparvidék helyi kommunista lapjai hosszú éveken át magyar proletárirók tollából származó kisregényekkel, novellákkal töltötték meg tárcarovatukat. Sok olyan adalék került elő, amely bizonyítja a magyar és a nemzetközi proletáriródalom szoros összefonódottságát Amerikától kezdve Francia- és Németországon, Csehszlovákián át a Szovjetunióig. A nemzetközi proletáriródalom szervezeti kialakulására és elméleti platformjaira vonatkozó eddig előttünk teljesen ismeretlen dokumentumokhoz is jutottam a kutatás során. Mindezek azt bizonyítják, hogy a magyar írók jelentős szerepet játszottak mindenütt a proletáriródalom létrehozásában. Különösen levéltári kutatások során sikerült újabb adalékokra bukkannom, amelyek bevilágítanak a német Proletárirók Szövetsége és a Berlinben tevékenykedő magyar írók kapcsolataiba. A húszas-harmincas évek fordulóján a magyar proletáriródalom valamennyi múltból hozott és a jövőben majd kibontakozó problémájának csomópontját figyelhetjük meg. Igen komplikált és bonyolult szövedék ez, amelynek tárgyilagos felfejtése és történeti analízise máig ható elméleti tanulságokat rejt magában.

A jegyzetelésen túlmenően kb. 5000 oldalnyi szöveget véttettem mikrofilmre, a legfontosabb anyagokról pedig fotokópiát is készíttettem. Ez egyben előkészületet jelentett másik célkitűzésem megvalósításához, ahhoz ti., hogy a feldolgozás során kiválogatott, selektált, eddig nálunk ismeretlen anyagból összeállítom kb. 40–50 ív terjedelemben ennek az irodalomnak legfontosabb dokumentumait, szépirodalmi és elméleti jellegű alkotásait.

Kutatómunkám mellett tevékenyen részt vettem az irodalom bibliográfiájának elkészítésében. Mivel a tanulmányomat elsősorban a döntőbb fontosságú kutatásra kívántam felhasználni, s mivel olyan bibliográfiai felvételezési munkák is felmerültek, amelyek teljesen meghaladták volna időben az én lehetőségeimet, s végül mivel a Staatssekretariat für Fach- und Hochschulwesen lehetővé biztosított a bibliográfiai felvételező munka német munkaerőkkel való folytatására — lemondtam arról, hogy a bibliográfia elkészítését saját magam végezzem el. Így a saját kutatási szempontjaim szerint összeállított bibliográfia (közel 2500 tétel) kialakítása mellett állandó segítséget nyújtottam a Lipcseben és Berlinben végzett bibliográfiai felvételező munkához. Biztosítottam látszik, hogy a gyűjtőmunkát 1962 februárjában befejezzék. A kiadványt bilinguisen, előszóval tervezzük megjelentetni, mégpedig az Irodalomtörténeti Intézet (Akadémiai Kiadó) kiadásában. A kötet szerkesztési munkáit *Frau Krause* (Deutsche Staatsbibliothek) végzi el, a német anyag lektorálását és a bibliográfia magyar adatkiegészítését én végezném.

Kutatásaim során az NDK intézményeinél mindenkor messzemenő segítőkészséget tapasztaltam, amelyért köszönetemet fejezem ki.

I. L.